

**A SZIKLA- ÉS HEGYMÁSZÁSRÓL KÉSZÜLT DOKUMENTUMFILMEK FELVIRÁGZÁSÁNAK
HÁLA ÁRNYALT KÉPET KAPHATUNK SZELÍD MEGSZÁLLOTTAKRÓL.**

Akár diadalt, akár tragédiát mutatnak be, a hegymászásról szóló játékfilmek számára garantáltak az élet-halál küzdelmet folytató hősök és a látványos helyszínek, egyelőre mégsem készült a témáról igazán széles körben elismert klasszikus, a rendezők ráadásul teljesen hanyagolták a legalább ennyire izgalmas területet jelentő sziklamászást. Ha azonban az elmúlt tíz évben elszaporodó dokumentumfilmeket keresztül szeretnénk megérteni valamit ezekről a sportágakról, nemcsak hiteles képet kaphatunk a mászás első ránézésre könnyen félreismerhető világáról: a már-már abszurdig valószínűtlen teljesítmények és a különböző színés személyiségek százszor jobban elkápráztatják az embert a téma bármilyen fikciós feldolgozásánál.

ALÁZAT ÉS ÖSSZPONTOSÍTÁS

A kaliforniai Yosemite Nemzeti Park olyan alapvető jelentőségű a sziklamászók számára, mint Hollywood a filmkészítőknek: bár a sportág élvonalbeli képviselői között európaiakat is találunk, grandiózus nemzeti parkjainak és kanyonjainak köszönhetően Amerika behozhatatlan földrajzi előnyével bír, a *Völgy lázadása*, a *Yosemite mászóforradalom* (Valley Uprising, 2014) pedig átfogó igénytelenséggel mutatja be a címbeli helyszín mikrokozmo-

szát. A sziklamászós dokumentumfilmmezés legfontosabb rendezői, Peter Mortimer, Nick Rosen és Josh Lowell közös munkája történeti áttekintést kínálva veszi végig, hogyan épült ki a völgy kultusza az ötvenes években, amikor a háború utáni békével szemben valami másra vágyó fiatalok bukantak fel itt – az aranykorról személyesebb képet nyújt a különösen sok archív felvétellel dolgozó *Brave New Wild* (2014) –, hogy a kerouaci hátizsákos forradalom örököseiként egyre inkább ellenkulturális tevékenységet művelve kapaszkodjanak fel a följük magasodó gránittömbökre. A film egy legendás és nagy hatású rivalizálás áttekintése, emlékezetes sztorik (mint a megtörtént eset, amely jóval később a *Cliffhanger* alapjául szolgált) és több nagy formátumú egyéniség bemutatása mellett (mint Jim Bridwell, aki az eleve életveszélyes mutatványait gyakran pszichedelikumok fogyasztásával tette még kalandosabbá) szerencsére nem áll meg a mitologizálásnál, ugyanis azt is bemutatja, hogyan lesz egy tér kvázi hippivideóparkból az intézményesülés során turistaparadicsom, ahol a mászóknak már jó ideje osztoznia kell a parkon az évente ideérkező milliónyi látogatóval. Azzal pedig, hogy hangsúlyossá teszi, sok helyi mászó szerint maga a Yosemite hozza

ki az emberből a legtöbbet, a produkció nemcsak a völgy kultikus státuszáról tesz állítást, hanem a sportág képviselőinek általános természet-szemléletéről is megsejtet valamit.

A *Fine Lines* (2019) ugyancsak áttekintést ad, de inkább az elméleti oldal felől. A húsz sportoló közreműködésével készült film árnyalja a sziklamászárról mint extrém sportról alkotott képet azzal, hogy kihangsúlyozza, ez időnként agysebészeket idézően aprólékos munkát igényel (akár milliméterpontos mozdulatok évekig tartó bevésését), és mennyire nem az adrenalinfröccs a cél (ha van, az legtöbbször épp bajt jelez), sokkal inkább valamiféle békés összpontosítás, a fal tetejének elérése pedig akár antiklimaktikus is lehet az ezt megelőző robotolás után. Emellett a produkció a téma egyik alapfogalmát is más megvilágításba helyezi: mászás közben ugyanis hiába aktiválódik a félelem ösztönös szinten, a magasság-élményben gyökerezve, sok helyzet racionálisan nézve legfeljebb laikus szemlélő számára lehet ijesztő, a pánik épp a végig higgadt helyzetelemzéssel kerülhető el. A sok különböző témát felvető film azt is problematizálja, jő-e, hogy a sportág az egyre kevesebb megmászatlan út miatt az egyre veszélyesebb vállalások felé tolódik el, érinti a nők helyzetét (beszédes tény, hogy bár lennének ideális jelöltek, női mászókról és projektjeikről még nem készültek egészestések, igaz, a 2020-as *Pretty Strong* legalább megosztja a játékidéjét néhányuk között), és megfogalmazza a számos dokumentumfilmben és interjúban felmerülő gondolatot, miszerint a mászásban sokak számára a fizikai és mentális kihívás komplex egysége és a sportág felszabadító természete igazán vonzó.

RÖGESZME ÉS FELELŐSSÉG

A témáról készült dokumentumfilmek többsége a fentiekkel szemben projektalapú, vagyis bizonyos sportolók éppen aktuális céljainak végrehajtását mutatja be. Ebből a szempontból a legfontosabb munkát a Mortimer–Lowell duó által 2005-ben alapított Reel Rock Film Tour végzi, amely a mai napig évente jelentkező kisfilm-antológiáival bemutatja a mászóvilág feltörekvő tehetségeit és veteránjainak friss vállalásait egyaránt, emellett negyven országban (köztük Magyarországon is)

szerveznek vetítéseket. Hozzájuk kötődik a *The Dawn Wall* (2017) egészsétes klasszikusa is, amelyben Tommy Caldwell és Kevin Jorgeson egy tizenkilenc napig tartó út során elsőként kapaszkodnak fel szabadmászásban – ahol a mászó saját erőből halad, csak a biztonsága érdekében használhat kötelet és más eszközöket – a Yosemite rajongva tisztelt El Capitanjának legnehezebb falszakaszán. Ez volt a mászótörténelem első élőben is közvetített csúcsteljesítménye (ahogy a filmből kiderül, még Obama elnök is követte a fejleményeket), a film pedig nemcsak rengeteget tett a sportág népszerűsítéséért, de valamelyest azt is érzékeltette, milyen lehet közel három hétig egy sziklafalon élni, és megbirkózni a több-kötélhosszas mászás monotonitásával járó mentális kihívással.

Sokak számára vélhetően ez a produkció mutatta meg, milyen szintű megszállottságot igényelhet a mászás, a szintén gyakran emlegetett *Meru* (2015) pedig az elvakultság már szinte bizarr szintjéről árulkodik. A filmben Jimmy Chinnek, Renan Ozturknek és Conrad Ankernek (előbbi kettő mellest rendezőként, illetve operatőrként is elismert) úgy sikerül feljutnia a címeli himalájai csúcs egyik hírhedt útvonalán, hogy az egyiküket még mindig kínozza egy hegyi baleset emléke, amelyben egykori mászótársa meghalt, ő pedig kis híján életét veszítette; a másik a két nekifutásuk között eltelt időben éppen hogy túlél egy lavinát; a harmadikat pedig menet közben a filmben is láthatóan sztrók éri, mégis végigcsinálja.

A *Cerro Torre: A Snowball's Chance in Hell* (2013) a nem kevésbé rögeszmés David Lamát és társát, Peter Ortnert mutatja be, akik szabadmászásban érnek fel az ilyen formában megmászhatalannak hitt patagóniai Cerro Torrera. A film kidomborítja, hogy egy időjárásnak ennyire kitett helyszínen akár hónapokig csak várakozni lehet a hegy lábánál, és a körülmények odafent akár fél óra alatt gyökeresen megváltozhatnak. Emellett különösen jól rávilágít, hogy a mászóközösségben a természetet legalább annyira tisztelik, mint a teljesítményt: miután az első próbálkozás dokumentálásánál a stáb bevert és otthagytott több tucat plusz szöveget egy szögekkel eleve ellátott falszakaszon, a szakma felháborodását és az online gyűlöletkampányt követően a második próbálkozásnál ezeket el kellett távolítani.

A filmkészítői felelősség legélesebben a méltán nagyra tartott *Free Solo* (2018) esetében kerül elő, ahol a súlyos fizikai és technikai kihívásokkal terhelt operatőrök számára külön nehezítés, hogy pusztán jelenlétükkel ne zavarják meg az alanyukat (egyben barátjukat!): az El Cap közel ezer méter magas Freeriderjét a film főszereplője, Alex Honnold ugyanis szólóban, vagyis kötél nélkül mászza meg így egyetlen apró hibát sem vétet.

Az ő vállalásához hasonlóan szélsőséges, és a szakmabeliek által szintén abszurdnak tartott ötlet megvalósításáról szól a többi dokutól eltérően akciófilmese stílusú *14 hegycsúcs: Semmi sem lehetetlen* (2021), amelyben a nepáli Nirmal Purja a Föld tizennégy, nyolcezer méternél magasabb hegycsúcsát mászza meg, a korábbi rekordként ismert hét évvel szemben hét hónap alatt. A netflixes produkció az ilyen vállalkozásokhoz elengedhetetlen csapatmunka mellett azt is bemutatja, az elit katonából lett mászónak (aki önként vállalt küldetése teljesítéséhez kilép a seregből, és szponzor híján jelzálogosítja a házukat) egy bizonyos mászóengedély megszerzéséhez akár magas rangú politikusok meggyőzése is feladata lehet, és hogy egy ilyen projekt nemcsak a sportteljesítményről szólhat: a főszereplő kimondott célja ugyanis a nyugaton méltatlanul alulértékelt

nepáli serpák felelős reprezentálása a nemzetközi közönség előtt.

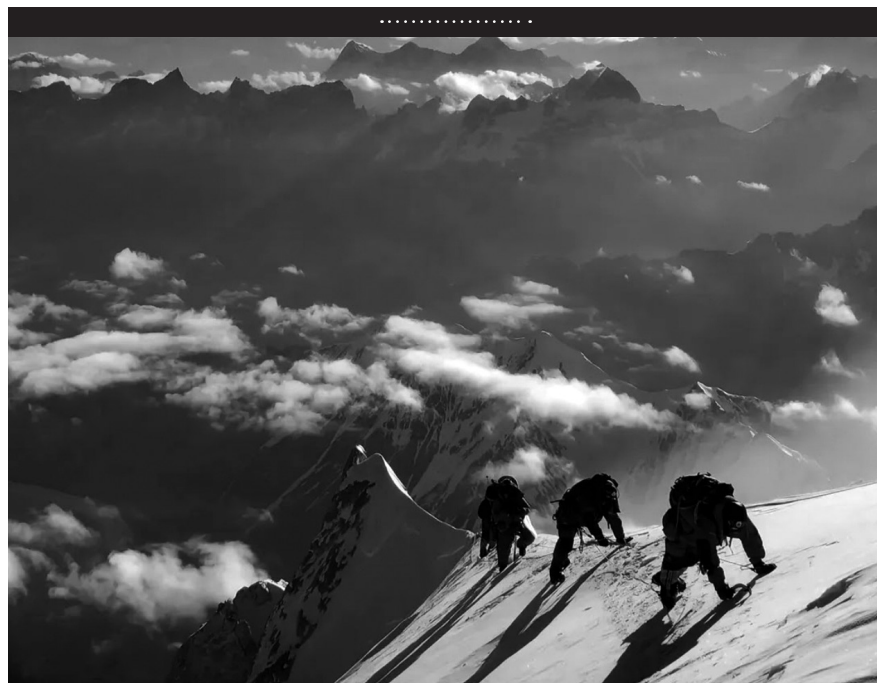
Már az extrém célkitűzéseket megvalósító sportolók tevékenységét látni is épp elég ámulatba ejtő, a *Blindsighthoz* (2006) és a *Climbing Blindhoz* (2020) hasonló produkciók azonban másfajta határátlépésre kínálnak példát. Az előbbiben a vak mászóként-kalandorként elhíresült Erik Weihenmayer kalauzol fel hat szintén vak tibeti kamaszt a himalájai Lhakpa-Ri tetejére, az utóbbiban pedig Jesse Dufton az első vak elől mászóként jut fel a látók számára is veszélyes skóciai Old Man of Hoy sziklatorony tetejére, és egy ponton megjegyzi, ő mászás közben összehasonlíthatatlanul nagyobb kontrollt él meg, mint amikor átkel az úttesten.

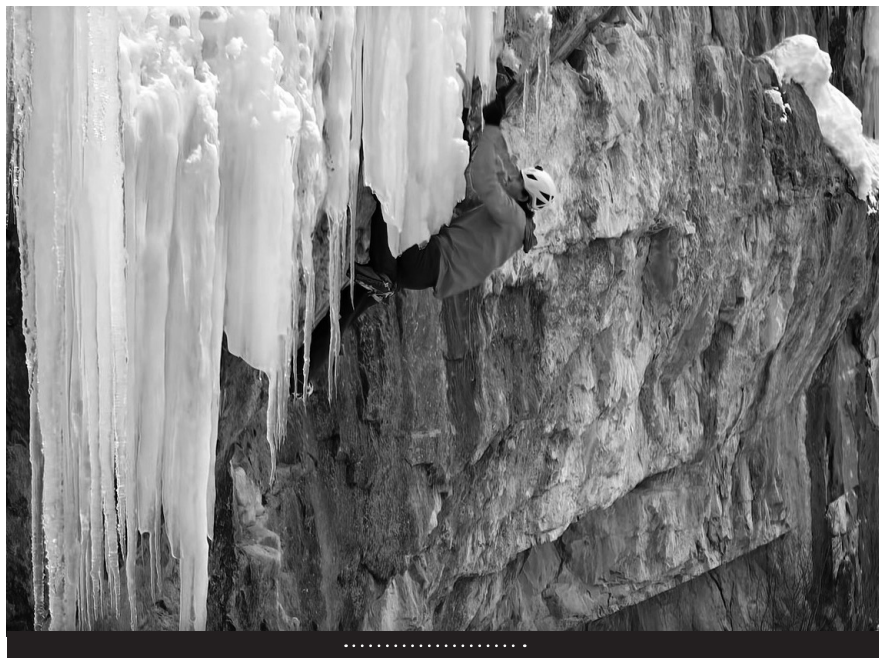
NOMÁDLÉT ÉS ÖNÁTADÁS

Mászókról jellemzően csak kisfilmek formájában készülnek portrék (leginkább a fentebb említett *Reel Rock* szériában, amely döntően, de nem kizárólag amerikai sportolókra koncentrált), még az olyan klasszisok pályaképéről sincs egészsétes produkció, mint a női mászók számára úttörő Lynn Hill és a halálával végképp ikonná lett Dean Potter, pedig még ebben a sok élelet követelő sportban sem ritka az évtizedeken átívelő karrier. Olyan hosszú aktív korszak persze csak elenyészően ke-

„A természet legalább annyira tisztelik, mint a teljesítményt”

(Torquil Jones:
14 hegycsúcs:
Semmi sem lehetetlen)

veseknek jut, mint a *Dirtbag: The Legend of Fred Beckey* (2017) közel nyolcvan éven át mászó címszereplőjének, aki fénykorában legfeljebb underground legendaként élt a szakmai köztudatban, a

későbbiek során azonban senkiről sem neveztek el annyi mászóutat, mint róla. Tényleg hamisítatlan *dirtbag* volt: még az ötvenes-hatvanas évek Amerikájában született meg a mászásnak szentelt élet éthosza, akkoriban jelentek meg azok a társadalmon kívüli figurák, akik nomádokként vándoroltak az államok között, hogy időszakos kétkezi munkából tengődve életmóddá alakítsák kedvenc sportágukat, és a road tripelők nagyapjaként is emlegetett Beckey-nél jobban talán senki sem testesítette meg ezt a karaktert. A nőcsábász, költészeti- és operakedvelő, projektjeit filológusi alapossggal dokumentáló – sokat hivatkozott szakkönyveket is megjelentető – férfi sokak szerint kifürkészhetetlen alak volt, aki szó szerint mindent alárendelt a rögeszméjének. Az animációs betétekkel tűzdelt filmben láthatjuk, ahogy akár késő este is próbál rávenni másokat telefonon, hogy vegyenek részt az aktuális kalandjában, könyvtárakban dolgozik az aktuális szövegein, időnként az út szélén alszik, és kilencvenegynéhány évesen is (!) sziklafalakra kapaszkodik fel, mintha számára tényleg kizárólag a vertikális lenne az egyedüli járható út.

„Kijebb tolják a lehetetlen határait”
(Peter Mortimer – Nick Rosen: *The Alpinist* – Marc-André Leclerc)

Ugyanúgy a mászásról szólt Marc-André Leclerc rövid élete, csak egészen másképp: a kanadai srác néha a barátnőjével, a pályatárs Brette Harringtonnal, de jellemzően inkább egyedül vágott bele egyre vadabb projektjeibe, Beckey-hez hasonlóan nem volt oda az önpromócióért, és egy alkalommal hónapokra el is tűnt a róla filmet forgató stáb elől, hogy bárki más jelenléte nélkül élvezhesse ki az éppen aktuális kalandját. A Mortimer–Rosen páros *The Alpinistje* (2021) a *Free Solo* párdarabja: mindkettő főszereplőjének szelídségét csak vakmerősége múlja felül, míg azonban Honnold kizárólag sziklafalakon szólózik, Leclerc még messzebbre merészkedik, és ezt a szenvedés művészetének is tartott alpinizmussal kombinálja, néha ráadásul gyakorlás nélkül vág neki egy-egy falnak. A létező legkényelmesebb megoldás mindkettejükre rásütni, hogy felelőtlenek vagy szuicid hajlamúak, pedig inkább arról van szó, hogy kivételesen magas szinten művelnek valamit, megingathatatlanul magabiztosak a képességeiket illetően, és olyasmiben találják meg a lehető legtisztább örömet, amiben csak nagyon-nagyon kevesek. Mindenesetre egyszerre megrendítő és felemelő végignézni, ahogy a kedves, halk szavú Leclerc a civilizációtól távol, bármiféle biztosítóeszköz nélkül mászik fel magas, havas hegy-csúcsok (mint a kanadai Sziklás-hegy-

ség Robsonja) extrém nehéznek tartott útvonalain, ahol nemcsak hogy nem hibázhat, de a természet kegyeire is kell bíznia magát – és minderről ő azt mondja, „Amikor a hegyekben vagyok, és valamilyen nagy kalandban veszek részt, az élet elképesztően egyszerű”. Saját bevallása szerint a mászás segít számára a hétköznapi során felgyülemelő ideges energiát átcsatornázni szintiszta összpontosításba, hogy oda-fent azt érezhesse, mindent kézben tart. A megszólalásaiból egyértelműen tűnődő alkatnak érződő Leclerc nem erőfitogtatásból vitt véghez a szakma szemében is hátborzongató teljesítményeket, hanem hogy közelebb kerüljön valamihez (minden bizonnyal egy magasabb rendű tudatállapothoz), és ehhez a fizikai és mentális felkészültségen túl tudnia kellett olvasni a jégréteg állapotából, a napsütés erejéből és a hegyek által küldött jelekből, vagyis a lehető legszorosabb interakcióba kellett kerülnie a környezetével.

Az utóbbi években felerősödött ökotudatosság korában a szikla- és hegy-mászók látványos példát mutatnak arra, hogyan lehet igazán közeli a természettel ápolt viszony: ha például valaki úgy ismeri a gránit tapintását, mint a másik emberét, előre tudja, mikor hol jár majd a feje felett a nap, és adott esetben képes alkalmazkodni a változó környezetéhez. A sportágakat bemutató dokumentumfilmek azonban nem esnek az idealizálás csapdájába: világossá teszik, hogy a kiragadott képeken és videókon szimplán vagánynak látszó kunsztok mögött legtöbbször hosszú év(tized)ek monoton munkájával tökéletesre csiszolt mozdulatai vannak, nem hallgatják el, hogy a falak és csúcsok meghódítása mennyi holtidővel és kudarccal jár, és az is kiderül belőlük, egyes esetekben azon mulhat egy élet, hogy egy ujj három milliméterrel arrébb kerül a kellenél. Legtöbbször szélsőségesen individualista főszereplőiket saját elmondásuk szerint részben a szabadságvágy motiválja, miközben megszállottságuk rabjai, akik gyakran azon dolgoznak, hogy minél kijebb tolják a lehetetlen határait. Arra az intuíciónkra pedig különösen a szólózők cáfolnak rá, hogy egy életveszélyesen magas falon biztosítóeszközök nélkül csakis halálfélelmet lehet érezni, és tevékenységükkel bebizonyítják, hogy a kontroll látszólag kiszolgáltatott helyzetekben is megteremthető. •